

УДК 378.141

DOI:10.30977/BUL.2219-5548.2018.80.0.19

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ РЕКРУТИНГУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА НАВЧАННЯ У ЗВО УКРАЇНИ

Тохтар Г.І., Моргунова Н.С., ХНАДУ

***Анотація.** Розглянуто сучасний стан експорту вітчизняних освітніх послуг, досліджуються проблеми набору іноземних студентів на навчання до українських закладів вищої освіти. Аналізуються чинники, що стримують процес рекрутингу іноземних абітурієнтів. Пропонуються шляхи розвитку українського ринку освітніх послуг у сфері навчання іноземних громадян.*

***Ключові слова:** іноземні студенти, експорт освітніх послуг, рекрутинг іноземних абітурієнтів.*

Вступ

Надання освітніх послуг іноземним громадянам українськими закладами вищої освіти є сьогодні не лише яскравим показником інтеграції української вищої школи у світовий освітній процес, але й однією з найперспективніших сфер для залучення інвестицій в економіку країни. У багатьох документах МОНУ, що відображають державну політику стосовно підготовки кадрів для зарубіжних країн, зазначається, що цей напрям діяльності є пріоритетним в освіті та має за мету забезпечення довготривалих політичних і економічних інтересів України в регіонах світу, створення сприятливих умов для розвитку її міжкультурної, торгівельно-економічної та науково-технічної співпраці з іншими державами [1].

Важливим для успішності у наданні освітніх послуг іноземним громадянам є необхідність забезпечення відповідності послуг не лише вітчизняним державним стандартам у цій сфері, але й потребам країн-постачальників студентів і загальноосвітнім вимогам до вищої освіти. Відповідно до цього освітні послуги, що надають іноземним громадянам українські вищі заклади освіти, повинні бути орієнтовані на формування фахівця, здатного діяти у глобальному соціокультурному просторі й успішно конкурувати на міжнародному ринку праці [2].

Аналіз публікацій

Проблеми, пов'язані з експортом освітніх послуг та здійсненням рекрутингу іноземних студентів на навчання до українських вищих закладів освіти, вивчення закордонного досвіду в цьому напрямі, а також питання підготовки конкурентоспроможних кадрів знайшли

лі відображення у працях багатьох науковців, зокрема В. Антонюк, О. Ареф'євої, О. Грішньової, М. Долішнього, І. Зінов'єва, І. Каленюк [5], О. Красовської, В. Кременя, О. Кузьміної, В. Куценко, В. Лозового, І. Семененко [8], І. Татомир, Т. Фінікова [9] та ін. Однак динаміка розвитку процесів інтернаціоналізації вищої освіти, сучасний стан експорту освітніх послуг вітчизняними освітніми закладами обумовлюють доцільність подальших наукових розробок у цьому напрямі в контексті впливу експорту освітніх послуг на якість, конкурентоспроможність та збереження потенціалу вітчизняної вищої освіти.

Мета і постановка завдання

Метою роботи є визначення проблем, що існують у процесі рекрутингу іноземних громадян на навчання в Україні, та можливостей активізації діяльності університетів у сфері надання освітніх послуг студентам-іноземцям.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити і проаналізувати сучасні тенденції вітчизняного ринку освітніх послуг, представити можливі шляхи активізації процесу здійснення рекрутингу іноземних студентів на навчання у ЗВО України.

Сучасний стан та перспективи здійснення рекрутингу іноземних студентів на навчання у ЗВО України

Експорт освітніх послуг сьогодні визначають як комплекс взаємопов'язаних адміністративних та організаційно-економічних заходів щодо надання зазначених послуг споживачу-нерезиденту на території країни

та за її межами на всіх етапах [3]. Цей процес починається з пошуку потенційних абітурієнтів за кордоном, допомоги в оформленні документів для в'їзду на навчання і триває до моменту отримання диплома, у багатьох випадках включаючи також підтримання подальшого зворотного зв'язку з випускниками.

За даними статистики, приблизно двоє зі ста студентів вищої школи у світі на цей момент – іноземні студенти, серед яких у кількісному відношенні традиційно переважають громадяни країн третього світу.

Україна бере активну участь у формуванні світового освітнього ринку, хоча не є лідером у цьому напрямі діяльності. Проте, займаючи стабільну нішу в експорті освітніх послуг (близько 1,5 % міжнародного ринку у цій сфері [5, с. 15]), країна, безумовно, має перспективи зростання у цьому напрямі. У 2016–2017 навчальному році в Україні здобували освіту понад 64 тис. іноземних студентів із 148 країн світу [4]. Це лише близько 3 % від загальної кількості студентів в Україні, у той час як у провідних країнах світу цей показник становить 10–20 % і вони прагнуть збільшити його до 25–30 % [7, с. 64].

Найбільша кількість іноземних студентів в Україну прибуває з пострадянських країн, Азії та Африки – це громадяни Азербайджану (10,3 тис. осіб у 2016/2017 навчальному році), Туркменістану (9,8 тис.), Індії (6,1 тис.), Нігерії (3,5 тис.), Марокко (3,4 тис.), Грузії (2,8 тис.), Йорданії (2,5 тис.), Іраку (2,4 тис.) та Китаю (2,0 тис.) [4]. Найпривабливішими галузями знань для іноземних студентів є медичні науки (30 %) та економіка (6,5 %). Серед українських міст, у яких навчаються студенти-іноземці, лідерами є Харків (20,9 тис.), Київ (12,9 тис.) та Одеса (6,9 тис.). У 2016–2017 навчальному році підготовку іноземних студентів здійснювали 186 українських закладів вищої освіти. Найбільша кількість іноземних студентів навчається у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (4,5 тис.). Харківський національний автомобільно-дорожній університет посідає у цьому рейтингу 23-тє місце серед українських університетів і 8-ме місце серед ВНЗ Харкова (0,9 тис.).

Науковці вважають, що стан експорту освітніх послуг у кожній країні визначається такими чинниками, як поширеність мови навчання; економічна та культурна привабливість держави; авторитет країни на міжнародному рівні; рівень розвитку національної системи освіти; репутація ЗВО; вартість на-

вчання і проживання; гнучкість освітніх програм; рівень системи супроводу та підтримки іноземних студентів; геополітичні, торгівельно-економічні, культурно-історичні зв'язки між країною-експортером і країною-імпортером; рівень просування національних інститутів освіти у глобальному просторі [2, с. 13]. Значна частка з наведених чинників «привабливості» освіти для можливих закордонних абітурієнтів є характерною і для української вищої освіти.

Іноземних абітурієнтів в українській освіті цікавлять доступність вищої освіти, відносна низька вартість навчання, фундаментальність окремих освітніх напрямів, могутній інтелектуальний ресурс, високий науково-педагогічний потенціал закладів вищої освіти, гідна якість підготовки, репутація провідних українських університетів, широкий спектр освітніх послуг тощо.

Основними чинниками, що стримують експорт українських освітніх послуг, є, на нашу думку, недосконалість нормативно-правової бази, недостатній розвиток соціально-побутових умов, медичного обслуговування іноземних студентів, їх безпеки, недостатній рівень володіння ними мовою навчання і недостатній результат інформаційно-рекламної роботи. Але головний чинник такого стану у цій сфері – відсутність усвідомлення на всіх рівнях (і, перш за все, на рівні держави) великої економічної та геополітичної значущості експорту освітніх послуг у цілому для всієї країни, відсутність цільової державної програми, чіткої координації дій усіх основних суб'єктів на державному й регіональному рівнях. Складається враження, що це потрібно тільки університетам і, відповідно, тільки університети повинні вирішувати ці питання.

Система набору іноземців на навчання, що склалася в українській вищій школі, має значні недоліки як в організаційному, так і в методичному плані. У першу чергу, відсутній єдиний орган, що призначений для координації дій усіх зацікавлених міністерств та відомств і врахування усіх аспектів набору й подальшого навчання іноземних студентів, які пов'язані з правилами запрошення на навчання, перевіркою їхніх документів, оформленням віз, супроводом в'їзду в Україну, контролем якості навчання на підготовчих факультетах і та ін. Для значної кількості іноземних студентів, особливо з Туркменістану, Узбекистану, країн Африки, мінусом є відсутність можливості офіційно працювати за наймом у вільний від навчання час. Це не

лише призводить до численних випадків нелегального працевлаштування, а й створює благодатні умови для зловживань деякими посадовими особами. Курс на євроінтеграцію, обраний Україною, безсумнівно вимагає вирішення зазначених проблем у загальноєвропейському контексті.

Проблеми для рекрутингу іноземців на навчання до України створюють також відсутність ефективної маркетингової стратегії, досвіду залучення абітурієнтів, недостатнє знання ринку, відсутність необхідних коштів для проведення рекламних заходів, недостатність інформації про Україну у країнах-потенційних постачальниках студентів.

Ефективному здійсненню рекрутингу іноземних студентів на навчання до закладів вищої освіти України перешкоджає також складність вирішення організаційних і правових питань, таких як, наприклад, складна та недосконала система первинного запрошення іноземних студентів на навчання, відсутність розвиненої мережі українських рекрутингових центрів у країнах-потенційних постачальниках абітурієнтів, невирішеність питань з урахуванням попереднього освітнього рівня іноземних громадян, визнанням за кордоном українських документів про освіту, заборона на працевлаштування іноземних студентів та інші. Особливу групу чинників складають питання, пов'язані з якістю освіти, впровадженням сучасних форм навчання, англомовних програм, застосуванням дистанційних освітніх технологій тощо.

На нашу думку, активізації процесу рекрутингу іноземних студентів на навчання в Україні сприятимуть наступні заходи: впровадження підтримки експортної діяльності ЗВО на державному рівні; аналіз норм чинного законодавства з метою виявлення та усунення суперечностей, що впливають на ефективність зазначеної діяльності ЗВО та прийняття відповідних законодавчих і нормативно-правових актів; забезпечення інформаційної підтримки рекрутингу, виходу українських ЗВО на світовий ринок, розширення зовнішньоекономічних зв'язків і номенклатури освітніх послуг; розвиток регіональних і місцевих інституцій підтримки експорту освітніх послуг; удосконалення механізмів фінансової підтримки експорту освітніх послуг, що передбачає впровадження спеціальних програм підтримки експорту за рахунок державного та місцевих бюджетів й інших джерел; розширення географії експорту освітніх послуг. Розширення експорту освітніх послуг є одним з перспективних на-

прямів розвитку не лише для української вищої школи, яка постійно існує в умовах недостатнього фінансування сфери освіти, але й економічного розвитку України взагалі. Як аргумент цієї тези, по-перше, наведемо той факт, що обсяги грошових надходжень від експортної діяльності навчальних закладів складають вагомую частину бюджету університетів. Найкращим підтвердженням цього є дані МОН України, де вказано, що студенти-іноземці щорічно сплачують за навчання понад 170 млн дол. США і ще понад 600 млн дол. витрачають на проживання, харчування, розваги тощо [1]. По-друге, прагнення залучити іноземних студентів на навчання до українських університетів спонукає до реформування системи підготовки фахівців відповідно до світових міжнародних стандартів та з урахуванням вимог світового ринку праці, що в результаті, безумовно, сприяє підвищенню якості вітчизняної освіти. Збільшення обсягів експорту освітніх послуг також забезпечує реалізацію геополітичних та економічних інтересів України, перетворюючи національні університети в міжнародні науково-освітні комплекси. Незважаючи на всі труднощі, за останні роки були зроблені важливі кроки в розвитку експорту української освіти, що реалізується шляхом розробки і впровадження транскордонних форматів та програм навчання іноземних студентів у вітчизняних вишах, комерційної присутності у країнах-партнерах (сумісні університети, філіали і представництва за кордоном), роботи українських викладачів у зарубіжних університетах.

Сьогодні навчання іноземних студентів здійснюється в межах міждержавних угод, через міжуніверситетське співробітництво та на основі європейських програм академічної мобільності. Але соціальне замовлення на підготовку конкурентоспроможних іноземних фахівців, обумовлене входженням країни у міжнародний освітній простір і просуванням українських освітніх послуг на міжнародний ринок, вимагає більш організованого проведення рекрутингу іноземних абітурієнтів до українських університетів.

Першим важливим кроком на шляху вирішення цих питань може стати визначення міжнародної стратегії університету: географії його цільової аудиторії, маркетингової стратегії (прямий набір чи використання мережі агентів), участь у світових конференціях з питань рекрутингу студентів (NAFSA, EAIE), агентських виставках, відстеження тенденцій світової освіти, робота над іміджем універси-

тету, налагодження міжнародних комунікацій, пошук партнерів, організація озайомлювальних турів для потенційних партнерів, відкриття спеціальностей з викладанням англійською мовою, розвиток програм обміну студентами.

Висновки

Підводячи підсумки, можна констатувати, що Україна є учасником глобального ринку освітніх послуг. Українська вища освіта має ряд конкурентних переваг, а саме: досвід створення найкращої у світі освіти; досвід навчання іноземних студентів; фундаментальність освіти; невисока вартість освітніх послуг. Експорт освітніх послуг є важливим напрямом, здатним забезпечити збереження й нарощення наявного освітнього потенціалу, підвищити конкурентоспроможність вищої освіти країни у міжнародному вимірі. Конкурентоспроможність вітчизняних ЗВО, розширення експорту освітніх послуг, збільшення кількісних показників у процесі рекрутингу іноземних студентів на навчання в Україні безпосередньо залежать від державної політики у цій сфері, потребують підтримки, стимулювання, розробки і втілення конкретних механізмів їх розвитку.

Література

1. Актуальні питання навчання іноземців в Україні у 2015–2016 році : інформаційний семінар. – К. : Український державний центр міжнародної освіти МОН України, 29 квітня 2015 р.
2. Галичин В. Международный рынок образовательных услуг: основные характеристики и тенденции развития / В. Галичин. – М. : Дело. РАНХиГС, 2015. – 60 с.
3. Експорт освітніх послуг вищими навчальними закладами України у вимірі глобалізаційних процесів / О.М. Левченко, Д.Д. Плинокос // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 4 (20). – С. 210–216.
4. Іноземні студенти в Україні: статистичні дані. – Режим доступу: <http://studyinukraine.gov.ua/uk/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.
5. Каленюк І. С. Сучасні тенденції розвитку освіти в глобальному середовищі / І. С. Каленюк // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка : зб. наук. праць. – 2010. – № 1 (5). – С. 4–16.
6. Моргунова Н. С. Наукові підходи до дослідження психологічних особливостей адаптації іноземних студентів до навчання

у ВНЗ України / Н.С. Моргунова, Т.М. Єльчанінова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. – 2014. – Вип. 47. – С. 139–148.

7. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження : аналіт. звіт / Т. В. Фініков, О. І. Шаров, В. І. Терещук та ін.; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова. – К. : Таксон, 2014. – 144 с.
8. Семененко І. Є. Проблеми фахової підготовки іноземних студентів в умовах вищого навчального закладу освіти / І.Є. Семененко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015. – Вип. 41 (94). – С. 544–551.

References

1. Aktualni pytannia navchannia inozemtsiv v Ukraini u 2015-2016 rotsi: infomatiinyi seminar. [Current issues of studying foreigners in Ukraine in 2015-2016: information workshop]. Kyiv: Ukrainskyi derzhavnyi tsentr mizhnarodnoi osvity MON Ukrainy, 29 kvitnia 2015 r. [in Ukrainian].
2. Halychyn, V. (2015). *Mezhdunarodnuj runok obrazovatelnykh usluh: osnovnuje kharakterystyky y tendentsyy razvytyia* [International market of educational services: main characteristics and development trends]. Moscow : Delo. RANKhyHS [in Russian].
3. Levchenko, O.M., Plynokos, D.D. (2015). Eksport osvitnikh posluh vyshchymy navchalnymy zakladamy Ukrainy u vymiri hlobalizatsiinykh protsesiv [Exports of educational services by higher educational institutions of Ukraine in the dimension of globalization processes]. *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal - Economics: realities of time. Scientific Journal*, 4 (20), 210-216 [in Ukrainian].
4. Inozemni studenty v Ukraini: statystychni dani [Foreign students in Ukraine: statistics]. Ketpievel trom: <http://studyinukraine.gov.ua/uk/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/> [in Ukrainian].
5. Kaleniuk, I. S. (2010). Suchasni tendentsii rozvytku osvity v hlobalnomu seredovyshchi. [Contemporary trends in the development of education in the global environment]. *Naukovyi visnyk Chernihivskoho derzhavnogo instytutu ekonomiky i upravlinnia. Serii 1 : Ekonomika : zb. nauk. prats - Scientific herald of the Chernihiv State Institute of Economics and Management. Series 1: Economics: a collection of scientific works*, 1 (5), 4-16 [in Ukrainian].

6. Morhunova, N.S., Yelchaninova, T.M. (2014). Naukovi pidkhody do doslidzhennia psykholohichnykh osoblyvostei adaptatsii inozemnykh studentiv do navchannia u VNZ Ukrainy [Scientific approaches to the study of psychological peculiarities of the adaptation of foreign students to study at the universities of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia - Bulletin of the Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda. Psychology*, 47, 139-148 [in Ukrainian].
7. Finikov, T.V., Sharov, O.I., Tereshchuk, V.I. (2014). Monitorynh intehratsii ukrainskoi systemy vyshchoi osvity v Yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity ta naukovoho doslidzhennia : analit. zvit [Monitoring the Integration of the Ukrainian Higher Education System into the European Higher Education Area and Research: An Analytical Report]. za zah. red. T. V. Finikova, O. I. Sharova. Kyiv: Takson [in Ukrainian].
8. Semenenko, I.Ye. (2015). Problemy fakhovoi pidhotovky inozemnykh studentiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu osvity [Problems of professional training of foreign students in the conditions of a higher educational institution of education]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolkakh - Pedagogy of formation of a creative person in higher and secondary schools*, 41 (94), 544-551 [in Ukrainian].

Тоhtar Григорій Іванович, професор, к.т.н., заступник ректора з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків, тел. 700-38-55, tgi@khadi.kharkov.ua
Моргунова Надія Сергіївна, доцент, к. психол. н., завідувач кафедри мовної підготовки, тел. +38 057-707-38-55, morgan.ns777@gmail.com
Харківський національний автомобільно-дорожній університет, 61002, Україна, м. Харків, вул. Ярослава Мудрого, 25,

MODERN PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE RECRUITING OF FOREIGN STUDENTS ON TRAINING AT UNIVERSITIES OF UKRAINE

Tohtar G., Morhunova N., KhNAHU

Abstract. Problem posing. Providing educational services to foreigners from Ukrainian universities as a business line today is a priority in education. **Goal.** The study of the dependency of dynamics of the domestic education internationalization processes development, export of educational services to the quality, competitiveness and preservation of the potential of higher education in Ukraine is the purpose of the article. **Methodology.** Analytical methods of researching the current trends of the domestic market of educational services, problems existing on the way of recruiting foreign citizens to study in Ukraine are used in the article. **Results.** Factors hindering the export of Ukrainian educational services: imperfect regulatory framework, insufficient development of social and living conditions, medical care of foreign students, their safety, insufficient level of possession of the language of instruction and insufficient result of information and advertising work are defined. As the main factor is the absence of target state program. The shortcomings of the domestic system of recruiting foreign students are lack of clear coordination of actions of all key actors at the state and regional levels and an effective marketing recruiting strategy is established. **Originality.** The complex of actions is offered, which facilitates the recruiting process for foreign students' study in Ukraine: the introduction of support for the export of universities at the state level; providing information support recruiting, entering Ukrainian ZVO to the world market, the expansion of foreign economic relations and the range of educational services; introduction of special export support programs at the expense of state and local budgets; expansion of geography of educational services export. **Practical value.** Expansion of the export of educational services is one of the promising directions of development not only for the Ukrainian higher education, which constantly exists under conditions of insufficient financing of the educational sphere, but also for the economic development of Ukraine in general.

Key words: foreign students, export of domestic educational services, recruiting of foreign applicants.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ РЕКРУТИНГА ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ НА ОБУЧЕНИЕ В ВУЗЫ УКРАИНЫ

Тоhtarь Г.И., Моргунова Н.С., ХНАДУ

Аннотация. Рассматривается современное состояние экспорта отечественных образовательных услуг, исследуются проблемы набора иностранных студентов в украинские вузы. Анализируются факторы, сдерживающие этот процесс. Предлагаются пути развития украинского рынка образовательных услуг.

Ключевые слова: иностранные студенты, экспорт образовательных услуг, рекрутинг иностранных абитуриентов.